

Ortopedins språk – bruk och missbruk

MEDICINENS SPRÅK

Användningen av utländska termer i stället för svenska leder lätt till missförstånd, särskilt i kommunikation med andra yrkes- och personalgrupper men också mellan läkare och patient. Dessutom leder denna användning till en utarmning av vårt eget rika språk. Det är framför allt under det senaste decenniet som den svenska ortopedin drabbats av »engelska sjukan», och många exempel ges i artikeln. För att stimulera till språkvård inom ortopedin har Svensk ortopedisk förening nyligen låtit bilda en språkgrupp.

Influenserna från väst är mycket starka inom ortopedin, liksom inom modet, sporten, dator- och reklambranschen. Det importeras mängder av ortopediska instrument och implantat från USA och Storbritannien, den facklitteratur ortopeder läser är företrädesvis amerikansk och många svenska ortopeder far på amerikanska kongresser. Det språk som inom ortopedin brukas bland läkare, personal och försäljare blir alltmer uppblandat med engelska och amerikanska ord och uttryck – av bekvämlighet och kanske som uttryck för någon form av skråanda. Detta sker inte bara på arbetsplatser, utan även på kongresser och möten i Sverige. Man ser det till och med i svenska facktidningar.

Dessa influenser från den engelskspråkiga världen har lett till en okritisk användning av engelska ord och uttryck i svensk muntlig och skriftlig framställning. Så kan man till exempel höra kolleger använda »reamade spikar interlockas» eller företagsrepresentanter erbjuda »metall-backade cupar och precoatade stemmar» [1]. Språkvetaren Stig Nilsson skriver att varje ord med

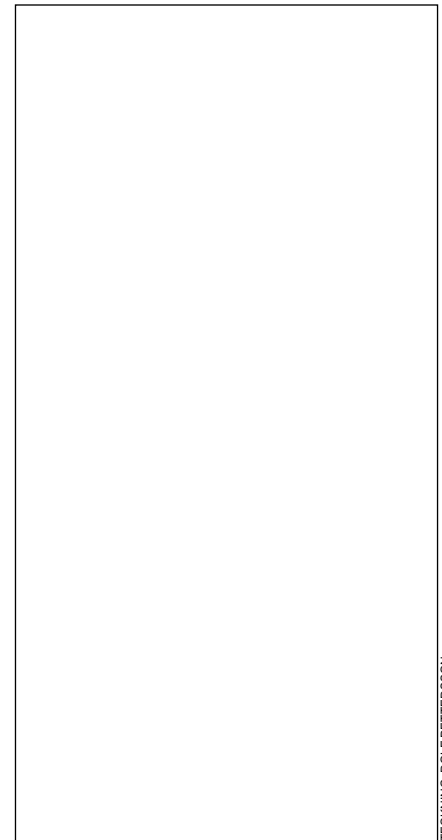
främmande prägel tycks ha en oemotståndlig lockelse för svensken [2]. Man kan undra om detta gäller särskilt för ortopeder.

Score skorrar illa!

Vad är det då för fel med begrepp som »augmenterad», »metallbackad», »score», »interlockad», »reamad» m m? Nja, det behöver inte vara fel att använda engelska uttryck i en svensk text, särskilt inte om det saknas en svensk benämning eller om det på svenska blir långt och otydligt; jämför det inarbetade »cup» med »konstgjord leddskål» eller »poster» med »utställningsbild». Å andra sidan används i både text och muntlig framställning mängder av engelska termer i ortopediska sammanhang – trots att det finns svenska motsvarigheter. Detta sker kanske av okunskap, kanske av lättja – jämför *stem* i stället för *stam*, och *wear* i stället för *slitage*. Ett särskilt olyckligt ordval är det engelska »abstract» som används flitigt i betydelsen sammanfattning, referat. I inbjudningar till deltagande i svenska ortopedmöten uppmanas till exempel konkret kollegerna att sända in sina abstrakt.

Symposium om ortopedins språk

Glädjande nog har det visat sig att intresset för språkfrågor är stort bland svenska ortopeder. Detta föranledde Svensk ortopedisk förening att bjuda in till ett minisymposium under 1997 års medicinska riksstämma där bruket, eller missbruket, av vår vackra svenska och andra språk togs upp till diskussion. I expertpanelen satt Anna-Lena Bucher, språkvetare och terminolog samt tf föreståndare för Tekniska nomenklaturcentralen, TNC, Hans Nyman, fil lic, gymnasielärare i latin, engelska och grekiska, på halvtid verksam som Svenska Läkaresällskapets språkrådgivare, samt ortopederna Ulf Nilsson, Olle Svensson och jag själv. Hans Nyman är tillika sekreterare i Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård och Olle Svensson är s k språkkontakt för ortopedin i denna kommitté. (Ovanstående Stig Nilsson, en förkämpe mot »engelska sjukan», var också inbjuden

TECKNING: ROLF PETERSSON

att ingå i expertpanelen men fick tyvärr lämna återbud då han drabbades av sjukdom. Han hade ingenting att invända emot att man informerade symposiets åhörare om sin sjukdom under förutsättning att sjukdomen benämndes slaganfall och inte stroke!)

Nedanstående lista utgör ett axplock av termer och benämningar som är vanliga inom den svenska ortopedin samt förslag till översättningar som diskuterades vid symposiet.

alignment inriktning, orientering (om protesdelars inbördes läge)

approach snitt, ingång (i huden, t ex bakre snitt)

augmenterad förstärkt

bone-chips benflagor, eller -flisor vid transplantation av ben

Författare

ANDERS WYKMAN

överläkare, docent, ortopediska kliniken, Helsingborgs lasarett.

brace ortos
bunion, -ette knöl, svullnad, förhårdnad vid stor- eller lilltån
butterfly fragment fritt (fraktur-)fragment
chevron-osteotomi V-formad osteotomi
closing wedge osteotomi stängningskilosteotomi
coating ytbeklädnad, »protesens yta är täckt med apatit»
collar and cuff krage och manschett, ett axelförband
contained omsluten, innesluten
creep kallflytning, deformation
cup ledskål, kopp
delayed (late) union fördröjd (sen) läkning
follow up uppföljning
give way ge efter (patientens upplevelse av instabilitet i led)
impingement inklämning (av t ex kapsel i en led)
interlockad låst
lag-screw dragskruv (vid frakturbehandling)
metall-backad metallförstärkt
non union utebliven läkning (vid fraktur)
opening wedge osteotomi öppningskilosteotomi
peggad försedd med tappar eller knoppar
perkutan pinning stiftning (genom huden)
posterior sag glappning bakåt, sättning
pressurization pressning
radiolucens upplärningszon
reamad (ur-)fräst
scalloping urgröppning
stem (protes-)stam
traktionsbehandling drag- eller sträckbehandling
transfer överföring
wear slitage
whiplash pisksnärt

Listan ledde till stundtals heta diskussioner. Alla föreföll dock eniga om att det finns behov av språkvård inom ortopedin. Från auditoriet framställdes önskemål om att en ortopedisk språkgrupp skulle bildas och att denna grupps verksamhet skulle redovisas t ex i en språkspalt i föreningens organ, Ortopediskt Magasin (se rutan Ortopedisk språkgrupp).

Även inom andra naturvetenskapliga yrken finns intresse för språkvård. Exempel på detta är Svenska optiksällskapets arbetsgrupp för språkvårdsfrågor och Institutet för optisk forskning som i sin tidning *Aperturen* har en regelbundet återkommande språkspalt.

Tekniska nomenklaturcentralen – ett föredöme

Tekniska nomenklaturcentralen är

det organ som har regeringens uppdrag att åstadkomma en terminologi anpassad till svenska förhållanden. Man ger ut ett nyhetsblad, TNC-Aktuellt, vilket utkommer med 2–3 nummer per år. I bladet tar man bland annat upp ett urval frågor angående översättningar, ordval och förkortningar. I ett av de senaste numren av TNC-Aktuellt frågar man t ex vad »trackball» och »touch pad» heter på svenska och får svaret att de heter »styrkula» respektive »styrplatta». Man ger t ex även rådet att använda benämningen bakstreck i stället för engelskans backslash.

Rättar teknikerna sig efter detta? frågar man sig. Ja, enligt Anna-Lena Bucher, även om TNC inte vill vara »ordpolis» är den tekniska branschen lyhörd för rekommendationerna i TNC-Aktuellt.

Så bör en bra term se ut

Det vetenskapliga medicinska språket skall vara exakt, enhetligt och entydigt [3]. TNC har ställt samman krav på hur en bra term bör se ut. Dessa ibland motstridiga krav får illustrera vikten av att man inte är alltför enkelspårig. Man måste i stället sätta varje enskilt begrepp under luppen och bedöma vilken term som är bäst för just det begreppet. TNCs krav återges här:

1. Den bör vara precis. Exempel: röntgenmall i stället för template.
2. Den bör vara entydig inom varje ämnesområde. Exempel: upplärningszon i stället för radiolucens.
3. Den bör vara accepterad av fackmän, ibland även internationellt. Exempel: pivot shift i stället för subluxation.
4. Den bör passa in i språkbruket, framför allt vad gäller stavning, böjning och uttal, men den skall också vara byggbar, dvs möjlig att göra avledningar och nya sammansättningar med. Krav som man inte kan ge avkall på! Exempel: gränssnitt i stället för interface, sammanfattning i stället för abstract.
5. Den bör inte vara missvisande. Exempel: centreringsring eller -don i stället för centreringsplugg (av engelskans centralizer).
6. Den bör vara språkekonomisk. Exempel: böjbar i stället för böjningsbar.
7. Den bör vara genomsynlig, dvs man ska lätt förstå vad den betyder. Exempel: omsluten i stället för contained.

Ordlista önskvärd

En av Svensk ortopedisk förenings språkgrupps första uppgifter blir att arbeta med en ordlista omfattande ortopediterminologi. I ordlistan bör varje ny term förklaras och den engelska mot-

ORTOPEDISK SPRÅKGRUPP

I samband med Svensk ortopedisk förenings årsmöte i Eskilstuna 1998 sammanträdde för första gången dess språkgrupp. Denna kommer att vara rådgivande i fråga om terminologi och språkvård genom att:

- besvara frågor i första hand från Svensk ortopedisk förenings medlemmar angående översättning av termer från andra språk till svenska samt frågor om svenskt språkbruk
- vara behjälplig vid den språkliga utformningen av sammanfattningar, föredragstitlar och diabildtexter i samband med Svensk ortopedisk förenings möten
- stå till tjänst med förslag till översättning och val av termer vad gäller broschyurer, bruksanvisningar och operationsmanualer från företag vilka är medlemmar i Svensk ortopedisk förening
- fortlöpande informera Svensk ortopedisk förenings medlemmar om språkfrågor i Ortopediskt Magasin och eventuellt vid årsmöten
- utforma en ordlista/termbank.

Svensk ortopedisk förenings språkgrupp när man på adress Ortopediskt Magasin, Everöd 13, 273 93 Tomelilla.
E-post: anders.wykman@wiarp.pp.se

svarigheten anges. Här ges några exempel:

bipolär endoprotes
endoprotes med två artikulationscentrum

En unipolär endoprotes har ett artikulationscentrum.

eng bipolar

kanylerad

ihållig t ex skruv
eng cannulated, guided

skala

stegvis ordnad följd av poäng vid utvärdering av resultat
eng score

snitt, snittföring

eng approach

spolning

rengöring med vattenstråle i en led eller i ett rörben
eng lavage

I denna tidning skrev för tio år sedan Göran Bauer, tidigare ortopedprofessor i Lund, om ortopedin och språket [4]. Även Bauer reagerade mot den utbredda användningen av engelska benäm-

